

KOMPOZITOR MUTAL (MO‘TAVAKKIL) MUZAYYINOVICH BURHONOV HAYOTI VA IJODI

Muqaddas Mo‘minova,

JDPI o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimida kasbiy faoliyatga ijodiy yondashish mazmuni bayon etiladi. Maqolada kasbiy faoliyatga ijodiy yondashish-musiqa ta’limida samaradorlikka erishish omili sifatida ochib beriladi.

Kalit so‘zlar : musiqa ta’limi, ta’lim tizimi, kasbiy faoliyat, ijodiy yondashish, samaradorlikka erishish, omil, ta’lim, interfaol metodlar.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi musiqasining muallifi, O‘zbekiston xalq artisti, Hamza va Berdax nomidagi Davlat mukofotlari sovrindori Mutal (Mo‘tavakil) Muzayyinovich Burhonov hayoti va ijodiy faoliyati zamonaviy o‘zbek professional san’atining rivojlanish tarixi bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu nodir iste’dod sohibi barkamol, shirador va jozibali asarlari bilan yurtimizni dunyoga tanitdi. Uning barcha asarlari originalligi, milliyligi bilan ajralib turadi. Kompozitorning qo‘shiq va romansi, simfonik va vokal - simfonik asari, saxna va kino musiqasi tinglovchining qalbiga yetib boradi. M. Burhonovning esda koladigan kuylari ayni vaqtning o‘zida murakab hamdir. Chunki ular ohangdorligi bilan inson ichki dunyosining boyligi va muallifning nozik va sezgir tabiatini, o‘y va his - tuyg‘ularini ifoda etadi.

O‘zbek xalqining asl farzandi Mutal Burhonov 1916- yil 5 - mayda Buxoro shahrida Bozori nav, Kavshi olak mahallasida (hozirgi Pushkin ko‘chasi, 24 - uyda) madrasa mudarrisi Muzayyin Burhonov oilasida tug‘ildi. Mutavakilning uch nafar amakilaridan biri Mukammil Burhonov Buxoro jadidchilar harakati faollaridan bo‘lgan.

Hayotning og‘ir sinovlari boshiga tushgan M.Burhonov bolalik va o‘spirinlik davrida avval eski diniy, so‘ngra yangi maktablarida o‘qidi. Bolaligidan musiqaga qiziqdi va mehr qo‘ydi. Tanbur chalishni avval amakisi Mukammil Burhonovdan, keyin mashhur tanburchi Ota G‘iyos Abdug‘anidan o‘rgandi. 1928 - 32 yillarda Samarqandda O‘zbekiston musiqa va xoreografiya institutida ta’lim oldi. Mazkur

o'quv maskanida ishlagan Ota Jalol Nosirov, Ota G'iyos Abdug'ani, Domla Halim Ibodov, Hoji Abdulaziz Rasulov, Abduqodir Ismoilov, Ahmadjon Umurzoqov, Matyoqub Xarratov, Abdurahmon Umarov kabi ustozlar saboqlari, Abdurauf Fitrat va Burhonovlar xonadonlarida S.Ayniy, A.Cho'lpon, Botu, Elbek, yosh H.Olimjon ishtirok etgan ijodiy kechalar M. Burhonov uchun unutilmas hayot va ijod maktabi bo'ldi.

O'qishni bitirgach, M.Burhonov 1932 - 35 yillarda Toshkentda Hamza va Dushanbeda Lohutiy nomidagi drama teatrlarida sozanda, musiqa rahbari lavozimlarida ishladi, musiqa bastalashga intildi. Kompozitorlik ta'limini olish orzusida u 1935-yili Moskva konservatoriyasi qoshida ochilgan «O'zbek opera studiya»sida tahsil ko'rdi. 1939-yilda Moskva konservatoriyasi asosiy kursida professor S.N.Vasilenko sinfida o'qishini davom ettirdi. Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan ko'ngillilar armiyasi safida Moskva shahrining himoyasiga otlandi, 1942-yili esa qattiq betob bo'lib, Toshkentga qaytib davolandi, ijod bilan shug'ullandi. 1946- yildan o'qishini davom ettirib, 1949 yili Moskva konservatoriyasi kompozitorlik kulliyotini muvafaqiyatli tugalladi.

Ajoyib inson, kompozitor M.Burhonov boshidan kechirgan qiyinchiliklar, uyushtirilgan tuhmatlar, uning metin irodasini sindira olmadi. «Haqiqat egiladi, lekin sinmaydi» deb o'ziga dalda berdi, ijod qildi va haqiqat yuzaga chiqdi. Kompozitor ijodining asosiy qismini vokal musiqasi tashkil etadi. U talabalik davridayoq ilk ijodini atoqli shoir A.Lohutiy she'rlariga bastalagan «Ey bulbul» romansi va «Buti nozaninam» («Mening go'zalim») qo'shig'idan va Mashrab she'riga «Ishq o'ti», yakkaxon va simfonik orkestr uchun bastalagan balladasi kabilardan boshladi. Urush yillari «Jangchilar qo'shig'i» (Uyg'un so'zi), «Samolyot» (H. Olimjon so'zi), «Uchib ketasan» (Z. Diyor so'zi), «Paxtam ochilsa» (Kamtar so'zi) qo'shiqlar, «Ishqida» (Uyg'un so'zi), «Dilbarimo» (A. Lohutiy so'zi) romanslar paydo bo'ldi. M.Burhonov qalamiga mansub «Maftuningman» kinofilg'mida Botir Zokirov ijro etgan «Maftuningman», Klara Jalilova ijrosidagi «Yulduz qo'shig'i» va «Do'ppi tikdim ipaklari tillodan» (T. To'la so'zi), Laylo Sharipova ijro etgan «Bahor qo'shig'i» (T. To'la so'zi) va «Samolyotlar qo'nolmadi» kinofilg'mida arab ayolining qo'shig'i, Yunus

To'raev ijrosidagi «Gul diyorim» (E. Vohidov so'zi) va «Go'zal Nukus shahrim» (I. Yusupov so'zi), Tamaraxonim ijro etgan «Go'zal Farg'ona» (A. Bobojon so'zi), «Uyg'ur qiziga» (Mamatoxonova so'zi), «Vatan qo'shig'i» (G'. G'ulom so'zi), «Yorim bor» (Mirtemir so'zi), «Go'zal O'zbekiston» (Shuhrat so'zi), «Boy ila xizmatchi» kinofilg'midan Gulbahor allasi kabi ajoyib qo'shiqlar keng kanot yozdi. Darhakikat, M. Burhonov birinchilardan bo'lib romans janrini respublikamiz musiqiy hayotiga joriy etdi, yangi yo'l ochib berdi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bastakorning bu janrdagi asarlari orasida ulug' shoir Navoiy g'azaliga bastalagan «Tabassum qilmading» va Hofiz g'azaliga yakkaxon va simfonik orkestr uchun «Namedonam chi nom dorad» («Ismingni bilmayman») romans - poemasi alohida o'rin tutadi. Bu romans -poemani birinchi bor go'zal va yoqimli ovoz sohibi Toshkent konservatoriyasi dotsenti David Mulloqandov, undan keyin Botir Zokirov ijro talqinida yangradi. «Yurak sadosi» (T.To'la she'ri), «Kelsa nogoh..» (N.Komilov she'ri), «Nega tark etding» (A.Fitrat she'ri), «Unutmas meni bog'im» (U.Nosir she'ri), «Shoir orzusi» (Mashrab so'zi) balladasi barkamol darajaga yetkazilgan.

M.Burhonov vokal - simfonik janrlarda ham barakali ijod qildi. 1949 yilda yakkaxon, xor va simfonik orkestr uchun «Gullagay O'zbekiston» kantatasi, «Bahor qushlari» (S. Umariy so'zi) vokal - simfonik poemasi, «Oq oltin» (I. Yusupov so'zi) valg's - qo'shiq poemasi. Shu asarni M.Turg'unboeva o'z vaqtida «Bahor» raqs ansambli uchun sahnalashtirgan va hujjatli filg'm olingan. Alisher Navoiyning 525-yillik yubileyiga bag'ishlab A.Oripov bilan hamkorlikda «Alisher Navoiyga qasida» (1968 y.) vokal - simfonik poemasi, shu shoir bilan 1975- yili urushda halok bo'lganlar xotirasiga bag'ishlab xor va simfonik orkestr uchun «Epitafiya» marsiyasini yaratdi.

M.Burhonov birinchilardan bo'lib 50 - yillarning boshlarida o'zbek xalq qo'shiqlari «Go'zal qizga», «Yorlarim», tojik xalq qo'shiqlari «Sari ko'hi baland» va «Zarragul», qoraqalpoq xalq qo'shiqlari «Bibigul», «Ayrilik», uyg'ur xalq qo'shig'i «Sayra», qozoq xalq qo'shig'i «Dudaray», keyingi yillarda afg'on xalq qo'shig'i «Chashmi siyoh», eron xalq qo'shiqlari - «Guli gandum» va «Damkul - damkul» kabilarni akapella xori uchun moslashtirib, murakab ijodiy masalani muvaffaqiyat bilan yecha oldi.

Noyob iste'dod sohibi M.Burhonov 1990 yilda Navoiy tavalludining 550 yilligiga bag'ishlab «Alisher Navoiy» operasini yaratdi. U.Uyg'un va I.Sulton dramasi qayta ishlab, opera janriga moslagan holda libretto tuzib, jozibali musiqa yaratdi va u 1990-yilning oxirida Navoiy nomidagi O'zbekiston Davlat Akademik opera va balet katta teatrida sahna yuzini ko'rdi.

M.Burhonov ijodiy faoliyatida kino musiqasi ham muhim o'rin egallaydi. Uning 50–70-yillarda «Boy ila xizmatchi» (rejissyor L.Fayziev), «Abu Ali ibn Sino» (rej. K.Yormatov), «Samolyotlar qo'nolmadi» (rej. Z.Sobitov), «Surayyo» (rej. U.Nazarov), «Tark etilgan kelin» (rej.Y.A'zamov) badiiy kinofilmlarga yozilgan musiqasi madaniyatimiz tarixida chuqur iz qoldirdi. M.Leviev va I.Akbarovlar bilan hamkorlikda «Maftuningman» va «Orol baliqchilari» kinofilmlariga yaratgan dilbar qo'shiqlari yangrab kelmoqda.

Hamza nomidagi O'zbek davlat akademik drama teatrida sahnalashtirilgan: «Alisher Navoiy» (Uyg'un va I. Sulton p'esasi, 1943 y.), «Hikmat» (Sh. Tuyg'un p'esasi, 1950 y.), «Boy ila xizmatchi» (Hamza p'esasi, 1953 y.) spektakllariga M.Burhonov musiqa bastalagan. Respublika qo'g'irchoq teatrida namoyish qilingan H.Olimjonning «Oygul va Baxtiyor» spektakliga ham kompozitor musiqa yaratgan. M.Burhonov «O'zbek xalq cholg'ulari orkestri» uchun «Mavrigi», har xil p'esalar, syuitalar, simfonik orkestr uchun syuitalar, skripka va violonchel ansambli uchun valg's va p'esalar yaratdi. Bolalar xori uchun qator qo'shiqlar bastalagan.

M.Burhonov tabarruk 80 yoshlik to'yini yangi musiqiy asarlar bilan kutib oldi. Jomiy do'sti Alisher Navoiyga bag'ishlab «Shiru shakar» she'riga qo'shiq, bolalar xori uchun «Vatan bizga mehribon» (M. Mirzo so'zi) qo'shig'i, akapella xori uchun «Buxoroi Sharif» (Rudakiy she'ri) qo'shiqlarini yaratdi. Shu bilan birga O'zbekiston musiqasi tarixida M.Burhonov birinchi bo'lib yakkaxonlar xor va simfonik orkestr uchun besh qismli «Abadiy xotira» nomli rekviem yaratdi. Bu asarda qatag'on yillari qurboni bo'lgan o'zbek xalqining ulug' farzandlari Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Usmon Nosir, Fayzulla Xo'jaev, kompozitorning katta akasi Misboh, amakilari Masxariddin, Mukammil va Muammir Burhonovlar xotirasiga

bag'ishlangan. Bu asar 1996 yil 14 mayda «Turkiston» saroyida kompozitorning yubiley kechasiga bag'ishlangan konsert dasturida ilk bor ijro etildi.

S.Qobulova, F.Zokirov, badiiy so'z ustasi T. Mo'minov, A.Abduqodirov, Z. Haknazarov rahbarligidagi milliy simfonik orkestr, xormeysterlar

A.Hamidov va J.Shukurovlar rahbarliklaridagi qo'shma xor jamoalari qatnashgan edi.

Kompozitor Mutal Burhonov O'zbekiston musiqa madaniyatini rivojlantirishda buyuk xizmatlari uchun «O'zbekistonda xizmat kursatgan san'at arbobi», «O'zbekiston xalq artisti» faxriy unvonlariga, «Mehnat shuhrati» medali, O'zbekiston, Tojikiston va Belarusiya hukumatlari faxriy yorliqlari bilan mukofotlangan. 1999 yili Mustaqil O'zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimovning qo'lidan «Buyuk xizmatlari uchun» ordenini M. Burhonov qabul qilib olishga muvassar bo'ldi. M. Burhonov tavalludining 85 yilligiga bag'ishlangan yubiley konsert Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatrda 2001 yil 17 mayda o'tdi. Shu munosabat bilan u «El-yurt hurmati» ordeni bilan taqdirlandi.

2002 yil 24 mayda esa O'zbekiston davlat konservatoriyasining katta zalida M.Burhonov tavalludining 86 yilligi konserti bilan nishonlandi. Konsert dasturida kompozitorning ilgari bastalagan musiqiy asarlari bilan birga 2002 yilda yaratgan ikkita yangi asari: skripka va kamer orkestr uchun «Lirik poema» Yayra Matyoqubova ijrosida va Buxoro universiadasiga bag'ishlangan damli cholg'u orkestri uchun «Marsh» ni O'zbekiston ichki ishlar vazirligining «Namunali» damli cholg'ular orkestri ijro etdi. Mutavakil Burhonov Buxoro shahrida 2002- yilning 15 - iyunida dunyodan ko'z yumdi.

Tayanch tushunchalar:

1. O'zbek opera studiyasi - Moskva Davlat konservatoriyasi qoshida ochilgan.
2. «Ey bulbul», «Buti nozaninam», «Ishq o'ti» - kompozitorning talabalik yillaridagi ilk ijodi.
3. «Jangchilar qo'shig'i», «Samolyot», «Uchib ketasan», «Paxtam ochilsa», «Ishqida», «Dilbarimo» - kompozitorning urush yillari yaratgan qo'shiq romanslari
4. «Maftuningman», «Yulduz qo'shig'i» «Maftuningman» kinofilmidan M. Burhonov qalamiga mansub qo'shiqlar

5. «Boy ila xizmatchi», «Abu Ali ibn Sino» M. Burxonov 50 - 70 musiqi bastalagan badiiy kinofilmlar